

Duško Petrović

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju,
Filozofski fakultet, Zagreb
dupetrov@ffzg.hr

Fenomen izbjeglištva u modernom političkom sistemu

Koristeći dio svoje biografije i autoetnografsku istraživačku metodu autor u članku pruža odgovor na pitanje zašto se za fenomen izbjeglištva vežu uvriježeni diskursi, institucionalne i društvene predodžbe i prakse koje se ponavljaju neovisno o vremenskom i prostornom kontekst pojavljivanja fenomena.

Ključne riječi:

izbjeglištvo,
moderni
politički sistem,
strukturalno
mjesto, limes

Autor objašnjava da je taj „dominantni“ pogled na fenomen izbjeglištva uvjetovan strukturom modernog političkog sistema, točnije, „mjestom“ koje izbjeglice unutar njega zauzimaju. Izbjeglice se tako „nalaze“ na „unutarnjem limesu“ modernog političkog sistema, na granici unutarnjeg i izvanjskog, ljudskog i životinjskog, pravnog i bespravnog, prostoru između politički priznatih suverenih zajednica. Budući da se nalaze na „granicima“ na njih se dominantno gleda kao na one koji predstavljaju aberaciju od normalnog stanja, problem, opasnost, višak, prljavštinu, počesto bespomoćne grupe ljudi koje nisu u stanju reprezentirati same sebe a koje je poželjno što prije „ukloniti“.

Uvod

Namjera članka pružiti je objašnjenje za neke bitne karakteristike fenomena izbjeglištva. Točnije, objasniti zašto se za izbjeglice vežu određeni uvriježeni diskursi, institucionalne i društvene predodžbe i prakse koje se ponavljaju neovisno o vremenskom i prostornom kontekstu pojavljivanja fenomena.

Fenomenu izbjeglištva pristupiti ću preko analize šireg društvenog i političkog okvira koji uvjetuje političke i teorijske diskurse, praktično-političko postupanje te institucionalni okvir koji se koristi za „suočavanje“ sa pojavom izbjeglica, apatrida, azilanata itd.

U tom smislu članak se nastavlja na slična recentna istraživanja koja su problemu izbjeglištva pristupila problematizirajući političke i teorijske okvire koji su uvjetovali

nastanak samog fenomena (Arendt 1958) (Agamben 2006) (Malkki 1992, 1995a, 1995b, 1996) (Soguk 1999) (Ong 2003) (Nyers 2006) (Haddad 2008) itd.

U konačnici ću pokazati da je za kritičko zahvaćanje fenomena izbjeglištva iznimno važno osvijetliti „strukturalno mjesto“ izbjeglištva u modernom političkom sistemu.

Naime, pojava izbjeglištva plod je „djelovanja“ cijelog modernog političkog sistema i njegovih sistemskih anomalija.

No, prije nego što krenem u razradu navedene problematike dužan sam pojasniti terminološki izbor koji sam napravio već u naslovu. U pristupu temi namjerno sam izbjegao korištenje uvriježenih termina poput izbjeglica, tražitelj azila, apatrid, ilegalni imigrant itd. budući da su nastali kao posljedica institucionalnih praksi i diskursa koji su konstruirani pri suočavanju sa izmještenim ljudima, ljudima bez mjesta, bez fiksnog prebivališta i svim onima koji su na bilo kakav način izgubili zajednicu u kojoj su do tada živjeli. Ti termini nastali su kao proizvod hegemonijskih diskursa (Laclau i Mouffe 1985) i praksi koji teže konačnom fiksiranju identiteta ljudi bez mjesta i zajednice. Slijedeći Nyersa, pojmom izbjeglištvo (refugeeness) nastojat ću se odmaknuti od hegemonijskih diskursa koji su proizveli navedene fiksne identitete (Nyers 2006). Termin izbjeglištvo trebao bi zadržati kritički potencijal te djelomično uhvatiti dvosmislenu i otvorenu prirodu fenomena ljudi bez zajednice i mjesta.

Bitne značajke fenomena izbjeglištva

Mnogi autori koji se bave fenomenom izbjeglištva izdvojili su nekoliko bitnih značajki dominantnih izbjegličkih „identiteta“, značajki koje predstavljaju „stalna mjesta“ koja se pojavljuju neovisno društvenom, povijesnom ili geografskom kontekstu. Točnije, nekoliko je bitnih značajki izbjegličkih „identiteta“ kreiranih dominantnim institucionalnim i društvenim diskursima i praksama¹.

Naime, na fenomen izbjeglištva ili na ljude koje nazivamo izbjeglicama, tražiteljima azila, azilantima dominantno se „gleda“ kao na one koji predstavljaju „abraciju“, iznimku od „normalnog“ političkog identiteta (Nyers 2006; Haddad 2008). Shodno tome, na njih se „gleda“ kao na ljude koji se nalaze u potencijalnom izvanrednom stanju (Agamben 2006).

Budući da se nalaze u izvanrednoj situaciji ne posjeduju više „normalan“ identitet, točnije, dominantni diskursi opisuju izbjegličko stanje kao izvanredno stanje u kojem više ne vrijede „normalna“, uobičajena pravila.

Nekoliko je značajki tog izvanrednog stanja. Kao i svako izvanredno stanje ovo se smatra privremenim. Budući da je „izvanredno“ smatra se da ga je poželjno što prije riješiti.

Drugim riječima, na stanje izbjeglištva „gleda“ se kao na problem koji je potrebno što prije riješiti (Nyers 2006).

Problemski pristup „objektivizira“ izbjeglice budući da privilegira instrumentalni,

---

¹ Ovdje je upitno da li o kategoriji identiteta u ovome slučaju uopće možemo i govoriti.

tehnički pristup koji se smješta u okvire dominantnih javnih politika (diskursa i praksi) koje se upošljavaju za „suočavanje“ s problemom izbjeglištva. Na bazičnoj razini fenomenu izbjeglištva primarno se pristupa kao „problemu“ koji se hitno treba riješiti birokratskim (počesto instrumentalnim) sredstvima (Nyers 2006).

Takvim pristupom stvara se određeni broj poteškoća koje su stručnoj literaturi već naširoko tematizirani. U tim uvjetima zabilježeni su visoki stupnjevi dominacije, ovisnosti i kontrole (Harrell-Bond 1986; Shawcross 1984; Zetter 1991) te se pojačava tenzija između pretpostavljenih potreba koje ispunjavaju programi i institucije te „stvarnih“ potreba izbjegličkih grupa (Harrell-Bond 1986; Shawcross 1984; Waldron 1988; Hirschon 1989; Zetter 1991). Također, zaoštrava se pitanje izbjegličkih (izbjegličkog) identiteta, odnosno, ljudi koji su se našli u stanju izbjeglištva svoju situaciju percipiraju drugačijom nego što im je kroz etiketu izbjeglice (i kroz to konstruirani izbjeglički identitet) ponekad „nametnuto“ (Harrell-Bond 1986; Waldron 1988).

U konačnici takav pristup izbjeglicama uskraćuje mogućnost samoreprezentacije i racionalnog govora čineći ih „nevidljivim“, „bezglasnim emisarima“ (Malkki 1996). Za takve predodžbe vezuju se dominantne percepcije bespomoćnosti.

Štoviše, diskursi i prakse koji se upošljavaju za „suočavanje“ sa izbjeglicama na njih dominantno gledaju kao na bespomoćne žrtve koje same sebe se ne mogu reprezentirati.

Istovremeno, iako su reprezentirane žrtvama, paradoksalno, na izbjegličke grupe gleda se kao na grupe koje su stalni izvor opasnosti (Malkki 1995b; Nyers 2006).

Smatra se da u područjima gdje borave izbjeglice vlada latentna opasnost od nasilja, zaraze, oni su izvor prljavštine i nečistoće koja se mora što prije ukloniti itd. (Malkki 1995b).

U nastavku članka pokušat ću pružiti nekoliko objašnjenja za navedene značajke fenomena izbjeglištva.

Biti izbjeglicom

Razradu ću započeti autoetnografskim prikazom dijela svoje biografije budući da sam i sam bio „izbjeglicom“². Točnije, jedan dio života sam proveo u „izbjegličkom stanju“ budući da mi je bio dodijeljen izbjeglički status u Hrvatskoj. Sjećanja na boravak u izbjegličkom statusu pomoći će mi da ponovno tematiziram neke već spomenute aspekte izbjegličkih politika te da djelomično analiziram odnos primateljskog društva prema izbjeglicama.

Naime, jedan dio života bio sam izbjeglica iz ratom zahvaćene Bosne i Hercegovine, točnije, grada Sarajeva. Bosnu i Hercegovinu sam napustio 1992. godine te sam kao izbjeglica došao u Hrvatsku. U statusu izbjeglice proveo sam nekoliko godina.

Sarajevo sam napustio krajem aprila 1992. godine. Sam odlazak i odluka o

---

² Ovdje slijedim pozitivnu valorizaciju autoetnografske metode i autobiografije u izradi kulturnoantropoloških tekstova (usp. Reed-Danahay 1997; Okely 1992).

odlasku bili su plodovi specifičnih okolnosti. Preko nekih poznanika roditelji su došli u kontakt sa humanitarnom organizacijom „Dječja ambasada“. Dječja ambasada organizirala je sustavno izmještanje žena i djece iz ratom pogođenih područja. Djeca i žene prebacivani su u sigurne zemlje gdje im je bio osiguran privremeni smještaj. Uz pomoć ambasade brat i ja smo trebali doći do Slovenije gdje bi nam bio osiguran privremeni smještaj. Planirali smo ostati u Sloveniji dok se situacija u Sarajevu ne smiri. Budući da je moja obitelj imala rodbinu u Hrvatskoj, dogovorili smo se da ćemo u slučaju da se sukob nastavi, brat i ja otići u Hrvatsku gdje ćemo imati mogućnost trajnijeg boravka. Krajem aprila brat i ja smo se u prepunom autobusu uputili na neizvjesno putovanje do Slovenije. Putovali smo dva dana te smo preko Srbije i Mađarske napokon uspjeli doći do Maribora. Važno je napomenuti da se ta naša „izbjeglička“ grupa nije sastala slučajno. Većina djece u autobusu bila su vezana za jedan sarajevski skijaški klub. „Mi“, dakle, nismo bili obične izbjeglice, već izbjeglice sa nekom vrstom labavog zajedničkog identiteta koje je povezivao i sličan socijalni status. Budući da smo putovali već gotovo dva dana postupno sam saznao da je za većinu odlazak iz Sarajeva predstavljao produženo putovanje. Većina je smatrala da će se sukob ubrzo smiriti te da će se moći sigurno vratiti u Sarajevo. Nitko se nije smatrao izbjeglicom koja zbog ratnih djelovanja i opasnosti trajnije napušta svoj dom. Riječ izbjeglica nitko nije ni upotrebljavao. Većina u grupi zadržala je svoj dotadašnji „građanski“ identitet.

Za tako strukturiranu „izbjegličku grupu“ dolazak u Sloveniju bio je svojevrstan šok. Dolazak u Maribor i naš prijem bili su potpuno kaotični. Primili su nas radnici neke humanitarne organizacije koja je surađivala sa vladom Slovenije. Njihova percepcija naše grupe potpuno se razlikovala od naše. Sastanak sa njima bio je jako kratak i konfuzan. Naime, tijekom sastanka dva službenika uopće nisu namjeravala duže razgovarati s punoljetnim osobama u grupi. Oni su jednostavno stali ispred naše grupe objavivši da za nas (ali i izbjeglice općenito) imaju pripremljene neke napuštene barake gdje se možemo smjestiti. Za njih smo bili homogena grupa, ipak „samo“ izbjeglice koje je negdje trebalo što prije smjestiti. Nasuprot našoj percepciji da se ovdje radi o produženom putovanju koje je će samo za određeno vrijeme poremetiti naše živote, službenici su vidjeli grupu ljudi koja je jedva izvukla živu glavu bježeći preko granice. Oni su hitali da nam pomognu. Za njih je situacija bila krajnje ozbiljna i izvanredna. Našu grupu je trebalo samo što prije smjestiti na sigurno tlo pruživši nam bilo kakav smještaj. U tom smislu oni i nisu planirali „razgovarati“ s nama već su nas samo „administrirali“ do ležajeva u barakama. Većina nas u grupi se pobunila rekavši da od nas nitko ne želi ići u nikakve barake. I ja sam dijelio njihovo mišljenje. Nakon što smo odbili odlazak u barake, službenici su nas u čudu gledali. Nije im bilo jasno zašto se tako ponašamo. Ponovo su pokušali smiriti situaciju koja je već bila na razni otvorenog verbalnog sukoba. Stalno su ponavljali da kvaliteta smještaja nije važna da je najvažnije da smo pobjegli od rata i da smo na sigurnom. Po njima, najvažnije je bilo da smo se uspjeli izvući iz ratnih strahota u Sarajevu.

Oni su na nas gledali kao na „izbjeglice“, ljude koji bježe iz svojih domova jer su ozbiljno ugroženi ratnim djelovanjima. Po njima, izbjeglice bježe iz izvanredne

situacije u dramatičnim okolnostima kako bi se napokon sklonili od neposredne opasnosti. Na njihovo zaprepaštenje neki ljudi iz naše grupe su se htjeli vratiti nazad argumentirajući da je u usporedbi sa trenutnom situacijom život u ratnom Sarajevu bio ipak bolji.

U konačnici naša grupa je odbila ponuđeni smještaj te se u dogovoru s policijom prebacila u motel gdje je svatko platio svoj smještaj. Iz motela je svatko pokušao dogovoriti daljnje putovanje i smještaj u Sloveniji i drugim zemljama. Nakon tri dana, u dogovoru s roditeljima, brat i ja smo otišli u Zagreb.

Prikazani slučaj pokazuje nekoliko važnih aspekata fenomena izbjeglištva, aspekata koje sam već prikazao u uvodu. Prije svega, na prikazanom primjeru može se iščitati utjecaj uobičajenih predodžbi o izbjeglicama. Iako je našu grupu i humanitarne radnike u Sloveniji povezivala relativna kulturna bliskost i jezično razumijevanje te pedesetogodišnji život u zajedničkoj državi, institucionalna očekivanja koja se vezuju za izbjeglice općenito imala su odlučujući utjecaj. Našoj grupi bio je dodijeljen već unaprijed pripremljen identitet. Iz njihove perspektive, mi smo bili bitno određeni našim izbjegličkim stanjem, nekim zamišljenim izbjegličkim identitetom kojega su humanitarni djelatnici reproducirali. Tada a ni danas mi nije poznat točan sadržaj njihovih predodžbi o „našem“ izbjegličkom identitetu.

Ipak, iz pokazanog odnosa prema našoj grupi moglo se iščitati da ih naša reprezentacija nije ni zanimala. Oni su se prema nama odnosili kao prema objektivnom, tehničkom problemu kojega hitno treba riješiti. Mi smo bili grupa ugroženih ljudi koja je zbog izravne opasnosti „brže bolje“ našla spas u dramatičnom bijegu iz ratom zahvaćene zemlje. Budući da smo na takav način pobjegli svaka vrsta smještaja bila je odgovarajuća jer nas je bilo potrebno hitno negdje smjestiti. Radnicima, naravno, nije ni padalo na pamet da bismo mogli imati neku drugačiju predodžbu našega odlaska i trenutnoga stanja. Jako su se začudili kada smo odbili ponuđeni smještaj. Naša predodžba situacije i našeg identiteta potpuno se razlikovala od njihove predodžbe.

Štoviše, njima se činilo da je naša situacija potpuno izlazi izvan nekog uobičajenog i normalnog tijeka stvari. Za ljude u izvanrednim situacijama dobar je bilo kakav smještaj. Budući da se radi o iznimnoj, kriznoj situaciji, nju se rješava iznimnim metodama. Ljudi koji se nađu u tim situacijama, shodno tome, nemaju ni „normalan“ identitet. Oni ga potpuno ili djelomično gube i nadomještaju kriznim izbjegličkim identitetom. Na njih se shodno tome gleda kao na iznimku, aberaciju, entitet koji se odmakao od normalnog identiteta.

Analizirajući gore prikazano „izbjegličko iskustvo“ koje kao što je vidljivo ne možemo vezati za izbjegličku grupu već za izvanjski pogled može se zaključiti koje su bitne značajke tog „pogleda“. Fenomen izbjeglištva primarno se promatra kao „problem“ koji se treba riješiti instrumentalnim (tehničkim) sredstvima (Nyers 2006).

„Problemski“ pristup objektivizira izbjeglice stavljajući ih u neravnopravan položaj. Izbjeglice su „objektivni“ problem za koji se hitno mora iznaći rješenje. U takvoj situaciji stvara se visoki stupanj dominacije, ovisnosti i kontrole nad izbjegličkim grupama. Također, čini se da se „krizni“, „iznimni“ izbjeglički identitet uvijek razlikuje od „normalnog“ identiteta društvenih grupa kojima je nalijepljena etiketa izbjeglice.

Problemski pristup, ali i kao što ću kasnije pokazati, strukturalni položaj u modernom političkom sistemu već u korijenu smanjuje vidljivost izbjeglica uskraćujući im mogućnost samoreprezentacije i racionalnog govora. Kao što je Jacques Rancier pokazao područja vidljivosti i nevidljivosti (mogućnosti percepcije) snažno su obilježena političkom sferom i odnosima moći (Ranciere 2004). Točnije, politički odnosi bitno određuju mogućnost osjetilne percepcije i vidljivosti. No, također određuju mogućnost da se nečiji govor percipira racionalnim i jednakovrijednim (Ranciere 1999).

Izbjeglice izlaze iz cijelog područja vidljivog (perceptibilnog) koje je politički konstituirano. No, ne samo to, kao što sam ovdje pokazao strukturalni položaj izbjeglica uvjetuje njihovo ušutkivanje tj. strukturalni položaj s kojega progovaraju izbjeglice lišava ih mogućnosti racionalnog, uračunljivog govora. Na njihovom slučaju se dobro vidi mehanizam koji stoji u pozadini svakog govora, svojevrsan rascjep kod kojeg se subjekt govora dijeli na subjekt iskaza i na subjekt iskazivanja (usp. Salecl 2002). Po tome vrijednost sadržaja nekog govora i njegovu istinitost ne određuje „unutarnji“ sadržaj iskaza već strukturalna (društvena) pozicija „s koje“ se progovara. U nastavku članka pobliže ću prikazati tu strukturalnu poziciju s koje izbjeglice naizgled „šute“.

Strukturalno „mjesto“ izbjeglištva

Nastanak izbjeglica ili fenomena izbjeglištva vezan je za konačno oblikovanje modernog političkog sistema. Kako bih iscrtao nastanak fenomena izbjeglištva u kratkim crtama ću prikazati ključne povijesne i sistemske točke koje su uvjetovale nastanak modernog političkog sistema. Moderni politički sistem sastoji se od tri bitne komponente: moderne nacije-države, sistema nacija država te političkih i moralnih načela koja su prvi puta izrijekom navedena u Francuskoj deklaraciji o pravima čovjeka i građanina. Na teorijskoj razini prilično je jednostavno raspravljati o ovim komponentama, no, njihov nastanak i povijesni razvoj mnogo je složeniji. Razvoj sistema može se promatrati u odnosu na vremenski tijek i geografsku rasprostranjenost te u odnosu na strukturalnu dinamiku koja se konačno oblikovala u tim intervalima. Samo kombinacijom tih elemenata može se dobiti cjelovita slika koja može poslužiti kao podloga za bolje razumijevanje fenomena izbjeglištva.

Na razvoj modernog političkog sistema ključni utjecaj ostvario je Westphalski mirovni sporazum iz 1675. godine, kojim su postavljeni temelji za nastanak moderne teritorijalne države. Tim je sporazumom započeo proces sekularizacije europskog političkog prostora. Po prvi puta, teritorijalna politička podjela preuzela je primat nad religijskom političkom podjelom. Princip političkog (teritorijalnog) suvereniteta odvojio se od sakralnog autoriteta koji je imao primat još od pada Zapadnog rimskog carstva.

Nakon uvođenja teritorijalnog principa kao ključnog pri svakoj budućoj političkoj podjeli u Europi, tijekom dugog razvojnog procesa, rađa se moderni (racionalni) državni birokratski aparat koji monopolizira sredstva prisile (Weber 1976) koncentrirajući ih u točki suvereniteta. Posljedica uvođenja birokratskih aparata

postupna je homogenizacija (zgušnjavanje) prostora vladavine.

Ono što je još važnije, stvaranjem westphalskog poretka dobio se jedan potpuno novi međunarodni, točnije rečeno, međudržavni *pluralni* poredak suverenih entiteta (usp. Haddad 2008). Od tada je svaki državni entitet imao pravo apsolutne suverene vlasti na svom teritoriju. U tom poretku, države se nisu smjele uplitati u unutarnje poslove drugih država niti su imale pravo na intervenciju unutar teritorija drugih država. Tako je stvoren sistem suverenih država koje su svoje postojanje i identitet dobivale priznanjem drugih jednakopravnih suverenih entiteta. Načelno međusobno priznanje održavano je ravnotežom sila. Kao što je Schmitt pokazao, upravo je koncept „*justus hostis*“, jednakopravnog neprijatelja bio ključan u održavanju tog poretka (Schmitt 1985).

Bitno je naglasiti da je Westphalski mirovni sporazum stvorio pluralni međudržavni poredak, dakle, poredak više jednakopravnih entiteta. Taj se poredak bitno razlikovao od dotadašnjeg religijskog, kršćanskog međudržavnog poretka koji je u načelu održavao snažne solidarne odnose među kršćanskim državama iste nominacije. Međusobna solidarnost koja se temeljila na zajedničkoj vjeri i presudnom utjecaju rimskog Pape na međudržavne odnose, zamijenjena je balansom sila i međudržavnim pluralnim poretkom koji se u temeljnim crtama održao još i danas³.

Gore opisana, radikalna promjena međudržavnog političkog sistema imala je velike posljedice na fenomenologiju izbjeglištva. Za razliku od ljudi koji su bili proganjani na osnovu svoje religije, kao što je Arendt (1958) već bila primijetila, moderne izbjeglice jednom kada izgube dom, zajednicu i državu nemaju kamo otići. Religijske izbjeglice uvijek su mogle računati na solidarnost svojih su-vjernika ma gdje oni bili.

Druga ključna točka u razvoju modernog političkog sistema koja je utjecala na konačno oblikovanje fenomena izbjeglištva jest konačno oživotvorenje dvosmislenog principa modernog građanstva (državljanstva).

Proces *invencije građanstva* (Brubaker 1992) započeo je Francuskom revolucijom te se u valovima širio Europom i Svijetom sve do danas. Princip građanstva ključan je u razumijevanju fenomena izbjeglištva. Naime, da bi netko bio punopravni član neke moderne državne zajednice on mora imati status građanina tj. mora posjedovati državljanstvo određene političke zajednice.

Moderno građanstvo tj. državljanstvo nastalo je u revolucionarnim previranjima u Francuskoj. Upravo su u Francuskoj revoluciji i periodu nakon nje, u vrlo kratkom vremenu, postavljeni temelji za moderni politički sistem. No, puni oblik tog načina vladanja nije mogao biti postignut bez korjenite pravne reforme (Brubaker 1992).

Četiri su bitne „kvalitete“ modernog građanstva (Brubaker 1992).

Prvo, kako bi se izbrisale sve naslijeđene i stečene povlastice, svi pripadnici neke

---

³ Važno je naglasiti da su danas zadržane samo neke crte međudržavnog pluralnog poretka. Ponajviše one koje su vezane za pitanje državljanstva, imigracije i izгона. Klasični westphalski međudržavni poredak raspao se već 1918.godine (Arendt 1958; Schmitt 1985). U današnjem vremenu „globalizacije“ naslijedio ga je novi solidarni poredak kojega Hardt i Negri nazivaju „Imperijem“ (Hardt i Negri 2000).

zajednice morali su postati jednaki pred zakonom. Jednakost pred zakonom i sloboda od arbitrarnog provođenja sile jedna su od temeljnih postignuća revolucije.

Konačnim ukidanje sistema povlastica stvorio se prostor za stvaranje buržoaskog društva u kojem su svi naizgled imali jednake šanse za uspjeh (Brubaker 1992:39; Kant 1974; de Tocqueville 1995).

Status građanina (državljanina) tako je poprimio potpuno novu kvalitetu. On je izjednačio sve one koji ga imaju otvarajući mogućnost za horizontalnu solidarnost među građanima za razliku od dotadašnje statusne, vertikalne solidarnosti koja je dijelila društvo po sredini.

Drugo, uz jednakost pred zakonom, konstituiranjem demokratskog republikanskog poretka u kojem se oživotvorio princip „egaliberte“⁴ (equaliberty) (Balibar 1994), maksimalno je intenzivirana mogućnost inkluzije i političke participacije za sve one koji imaju status građanina.

Treće, uz gore navedena dva principa, apstraktna, pravno-politička revolucija imala odlučujući utjecaj na razvoj državnog aparata kakvog ga poznajemo danas. Naime, tek se potpunim razvojem pravnih struktura otvorila mogućnost da se državna administracija i upravljački aparat homogeno proširi cijelim teritorijem države.

U prilog raspravi o izbjeglištvu bitno je istaknuti da je konačno uobličavanje državnog aparata značilo potpuni birokratski nadzor nad članstvom i statusom građanina. Status građanina postaje birokratska oznaka, etiketa kojom se regulira status ljudi koji su se zatekli ili žive na teritoriju suverene države (Brubaker 1992).

Od tada državni aparat kroz birokratsko etiketiranje ljudi koji se nalaze na teritoriju države, regulira pripadnost državnoj zajednici nadzirući članstvo tj. određujući tko jeste a tko nije član političke zajednice. Onaj tko dobije status građanina (državljanina) dobiva pristup svim pravima koja su zagwarantirana modernim ustavima.

I četvrto, revolucionarna previranja bila su zametak oblikovanja novog političkog identiteta, nacije. Bitna novina u odnosu na prijašnje političke identitete bila je snažno „horizontalno“ identitetno povezivanje koje je ispunilo homogeni prostor zajednice koji je ujednačen u pravno-političkom i birokratskom revolucioniranju. Unutarnje statusno izjednačavanje otvorilo je mogućnost za snažnu horizontalnu solidarnost i osjećaj pripadništva i zajedništva za sve one koji su dobili status građanina (državljanina). To je bio put za stvaranje imaginarnog i simboličkog zajedništva. Ime, zastava, jezik, zajednički doživljaj vremena, sve su to bili faktori koji na kojima se temeljio novi politički identitet nacije (Anderson 1990).

Gore opisane političke promjene imale su ključan utjecaj na formiranje fenomena izbjeglištva kakvog ga poznajemo danas.

Naime, definiranjem i konačnim uvođenjem principa građanstva morao se zakonski definirati stranac, posjetitelj ili imigrant (usp. Brubaker 1992). Sve europske zemlje koje su tijekom vremena donosile građanske zakone slične francuskom, donijele su i posebne zakone o strancima (Haddad 2008). Tako su zakoni koji su formalizirali status građanina, formalizirali i status stranca, useljenika ili posjetitelja.

---

⁴ U principu „egaliberte“ koji se oživotvorio u Revoluciji, sloboda i jednakost stoje u odnosu međuovisnosti. On omogućava stalno revolucioniranje demokratskog poretka.

Uvođenje formalnog principa građanstva i njegovo konačno uobličenje imalo je veliki utjecaj na dotadašnje pojam pripadništva i članstva u nekoj političkoj zajednici te na pristup teritorijima koji su bili pod suverenom vlašću država.

Iako se državljanstvo nije ograničavalo samo na teritorij političke zajednice njegova primarna funkcija bila je političko uokvirivanje teritorija, odnosno, spajanje i regulacija političke pripadnosti sa teritorijalnim principom zasnivanja modernih država (Brubaker 1992). Ulazak i izlazak, privremeni ili trajni boravak na teritoriju neke političke zajednice, te pristup političkim pravima i obvezama strogo se kontrolirao jer je bio od vitalnog značenja za život tako strukturirane političke zajednice. Boravak stranaca, useljavanje, izgon (egzil), postupci dobivanja državljanstva, naturalizacija dobili su potpuno novo značenje za pripadnike ili nepripadnike političkih zajednica ali i za same zajednice. Zaključno se može reći, da je bazični interes moderne države provedba teritorijalnog zatvaranja (Brubaker 1992:24). Mogućnost teritorijalnog i političkog zatvaranja te „administrativni aparatus zatvaranja“ (Brubaker 1992:24) esencijalan je za projekt suverene vladavine nad teritorijem i stanovništvom.

Moderne političke zajednice su pojavom i institucionalizacijom statusa građanina (državljanina) te pojavom isključivog nacionalnog identiteta, postalo iznimno zatvorene političke zajednice, zajednice koje su druge državljanke, trajno ili privremeno, primale samo po potrebi uz strogi nadzor i pravila (Brubaker 1992). Ako tome nadodamo rastuću nacionalnu isključivost i ksenofobiju koja se povremeno javljala u većem i manjem obujmu, može se zaključiti da je konačno uobličenje modernih zajednica stvorilo čvrsto zatvoren i kontroliran međunarodni politički poredak u kojem je svako kretanje ili premještanje ljudi predstavljalo potencijalno ozbiljan problem jer je narušavalo ustanovljeni teritorijalno i politički zatvoren sistem. Shodno gore navedenom može se zaključiti da je fenomen izbjeglištva bitno moderan fenomen (Zolberg, Suhrke i Aguayo 1989; Nyers 2006; Haddad 2008).

Također postaje jasno na kakav način fenomen izbjeglištva, predstavlja ozbiljan „problem“ za međunarodni poredak teritorijalnih nacija država. Pojava izbjeglica na radikalnan način dovodi u pitanje cijeli međunarodni poredak. Ako se promatraju sa stanovišta modernog političkog sistema u cjelini, izbjeglice zauzimaju „trajno“ strukturalno mjesto.

Iz tog očišta izbjeglice predstavljaju potpunu aberaciju od normalnog stanja stvari, već uspostavljenog modernog političkog poretka (Nyers 2006; Haddad 2008). Oni su fenomen koji se smješta između (in-between) teritorija i političkih poredaka suverenih država. Izbjeglice su tako stalni višak i konstanta međunarodnog poretka nacionalnih država (Haddad 2008). Iako ih se tretira iznimkom, one predstavljaju pravilo koje dokazuje postojanje poretka nacionalnih država. Iz-mješteni, dis-locirani, počesto bez bez-države, odnosno, političke zajednice u koju bi se mogli vratiti, izbjeglice plutaju u ispražnjenom političkom prostoru, prostoru „ničega“ ostavljeni na milost i nemilost različitih aktera, u prostoru u kojem ne vlada nikakav ljudski zakon ni pravo.

Drugim riječima, izbjeglice se nalaze na svojevrsnom „unutarnjem“ limesu modernog političkog sistema. Oni zauzimaju liminalnu poziciju stvarajući lom u poretku koji spaja političku zajednicu, teritoriju i identitet (Malkki 1995b). Značenje

tog limesa je višestruko. Izbjeglice su „smještene“ u prostoru „između“ unutarnjeg i vanjskog, točnije, između onoga što u političkom ali i ontološkom smislu dijeli nešto što označavamo unutarnjim i nešto što označavamo izvanjskim. Izbjeglice su smještene na razdjelnici na kojoj su sve jasne distinkcije zamagljene, gdje unutarnje prelazi u izvanjsko i obrnuto. U političkom smislu, u sistemu koji je podijeljen na zasebne suverene državne teritorijalne jedinice, izbjeglice se nalaze iz-među suverena, točnije, između suvereno kontroliranih teritorija (Haddad 2008). Njihova ambivalentna pozicija iz-među suverena uvjetuje njihov odnos prema zakonu i pravu. Naime, budući da je moderni suverena vlast garant jedinstva pravnog i teritorijalnog poretka te podjele na unutarnje i izvanjsko, izbjeglice se nalaze u prostoru gdje se suspendira pravni, zakonski poredak na način iznimke (Agamben 2006; Nyers 2006).

Upravo iznimka jasno definira normalno stanje. Tako je i u slučaju izbjeglica. Njihovo isključenje je uključujuće isključenje koje uspostavlja mogućnost za „normalnu“ političku zajednicu. Njihovo isključenje uspostavlja suverenitet političke zajednice. Dok su izbjeglice uključene u poredak upravo na način njihovog djelomičnog isključenja. One su uključene u zakonski i suvereni poredak kroz napuštanje i isključenje iz zakonskog i pravnog poretka. Izbjeglice se tako nalaze u zoni potencijalnog izvanrednog stanja gdje je nemoguće razlikovati pravo od činjenice te točno determinirati pravno stanje (Diken 2004; Kumar Rajaram 2004). Iz toga razloga legalna pozicija izbjeglica uvijek je podložna preispitivanju i revalorizaciji. Značenje tog „preispitivanja“ je višeslojno. Budući da se nalaze na liminalnoj poziciji, političkom i ontološkom otvorenom prostoru, svaka konačna definicija koncepta „izbjeglice“ te svako trajno „zamrzavanje“ izbjegličkog identiteta čini se naprosto nemogućim. Točnije, čini se da je svako konačno utvrđivanje identiteta izbjeglice posljedica „rada“ nekog hegemonijskog političkog diskursa. Točnije, sam koncept i pojam izbjeglice uvjetovan je institucionalnim diskursima i praksama koje služe za upravljanje izbjegličkim grupama (Zetter 1991). Shodno tome, grupe ljudi koje „nazivamo“ izbjeglicama ne predstavljaju neko „objektivno“ polje znanstvenog proučavanja već su unaprijed opterećene upravljačkim diskursima (Malkki 1995a).

Gledano iz perspektive institucionalizacije i konačnog pravnog uokvirivanja fenomena izbjeglištva, identitet izbjeglice je inherentno birokratski identitet, etiketa, koja je načelno ispražnjena od bilo kakvog „normalnog“ identitetskog sadržaja (Zetter 1991). Taj apstraktni, administrativni identitet formiran je uz pomoć pravnog okvira, institucionalnog aparata, diskursa, znanja te upravljačkih tehnika posebno razvijenih za te svrhe. To su glavni razlozi zašto mnogi autori smatraju da su koncept i identitet izbjeglice inherentno sporni (Zetter 1991; Haddad 2008).

Da pojasnim. Izbjeglice su bitno sporan koncept iz više razloga. Prije svega, oni nisu vezani ni za jedan stabilni, teritorijalno definirani ili politički priznati identitet. Iz toga slijedi načelna otvorenost koncepta i identiteta koji se nikada ne može do kraja fiksirati. Drugo, budući da se izbjeglice nalaze iz-među priznatih političkih entiteta te budući da „izlaze“ u međunarodni politički prostor, podložne su djelovanjima više političkih ili nepolitičkih aktera (Haddad 2008). Od državnih agencija i institucija međunarodnog političkog poretka do kriminalnih grupa, policije

ili vojnih jedinica. Broj faktora koji utječu na status izbjeglica uvjetuje visoku razinu kontingencije i promjenjivosti. Treće, pojam izbjeglice nije samo opisan već je bitno normativan, vrijednosno orijentiran u dva smisla (Zetter 1991; Haddad 2008). Status izbjeglice pripisuje se na osnovu pravne definicije koja uključuje aktivnu prosudbu i vrednovanje. U pozadini vrednovanja su različiti kriteriji, interesi i mnijenja. Drugo, jednom pripisan, status izbjeglice bitno mijenja dotadašnju situaciju onoga koji „postaje“ izbjeglicom. On sa sobom povlači neka prava i obveze. Iz gore navedenih razloga netko je „prepoznat“ ili prepoznata kao izbjeglica a netko nije. Zavisno od okolnosti neke grupe dobivaju izbjeglički status a neke ne.

Iz tih razloga može se reći da je teško iznaći jednu jedinstvenu definiciju izbjeglice. Definicija je otvorena i podložna daljnjem nadopunjavanju i propitivanju ovisno o mijenama u međunarodnom političkom prostoru (Haddad 2008). Tako UNHCR koristi definiciju iz 1951. kao polazišnu točku u daljnjem propitivanju i ponovnom definiranju pitanja „Tko je izbjeglica?“, „Tko je sve izbjeglica?“, „Tko može biti izbjeglica?“.

No, ovakva pozicija koncepta izbjeglice otkriva strukturalnu neravnotežu u samom pristupu fenomenu izbjeglištva. Naime, sama potreba da se status izbjeglice uvijek nanovo preispituje, definira i utvrđuje nema ništa zajedničko sa filozofskim propitivanjem već sa temeljnim političkim i ideološkim nepriznavanjem statusa ljudi koji su u nekoj vrsti izbjeglištva. Tu situaciju u obliku dijaloga možemo zamisliti na sljedeći način. Mi, priznati politički entiteti i identiteti, uvijek se pitamo „Tko ste vi, vi, izbjeglice, vi, ljudi koji ste otišli iz svojih matičnih država, vi kojima, mi možemo i moramo osigurati zaštitu i osnovna prava?“. „Vi koji ste napustili svoje matične političke zajednice imate arbitraran status koji se mora uvijek nanovo potvrđivati i dokazivati.“

Izbjeglice, dakle, karakterizira trajno stanje u kojem ih se može pitati „Tko ste vi, vi izbjeglice?, Tko je izbjeglica?, Da li ste vi izbjeglica ili netko drugi?“. Ta činjenica govori u prilog tezi da se izbjeglice tj. da ljude u situaciji izbjeglištva karakterizira temeljno nepriznavanje njihova statusa i situacije u kojoj su se našli. Temeljno nepriznavanje statusa tj. zadržavanje diskrecionog prava na nepriznanje odražava temeljni odnos neravnoteže.

Još nešto, na liminalnoj poziciji modernog političkog sistema na kojoj obitavaju izbjeglice povlači se i temeljno ontološko razlikovanje. U modernom političkom sistemu i moderni općenito, politička granica predstavlja i ontološko razgraničenje. Naime, modernu karakterizira temeljna politizacija svih odnosa i primat političkog poretka u odnosu na povijesne, statusne, vjerske ili prirodne poretke.

Time se otvara situacija da se na političkoj i institucionalnoj razini napravi razlika između ljudskog i neljudskog, ljudskog i životinjskog, racionalnog govora i životinjskog glasanja, čovječanstva i sirovog (golog) života, punopravnog građanina i ljudi onkraj prava, ljudi koji obitavaju u vječnom izvanrednom stanju. To razlikovanje povlači se na rubu suverenih političkih zajednica, u polju izvanrednog stanja, gdje je se susreće apsolutna svemoć suvereniteta i potpuna bijeda pod-ljudi koji su u konačnici svedeni na goli (biološki) život. Naime, u moderni, transcendentna sfera nije

izgubljena već je utjelovljena u točki suvereniteta kao potencijal za potpunu Negaciju (samo-Negaciju) (Balibar 2004) u izvanrednom stanju. Na taj način apsolutna moć Negativnog „ogoljava“ materijalnu, prolaznu dimenziju ljudskosti u konačnici goli (biološki) život.

Određene grupe ljudi i pojedince moguće je jednostavno ukloniti kao da su potpuno beznačajni, kao biološki višak, otpad, smeće (Bauman 2004), dakle, moguće ih je nekažnjeno ubiti bez mogućnosti žrtvovanja, kako je utvrdio Agamben (Agamben 2006).

Na strukturalnom mjestu na kojem se susreće politička granica modernih političkih zajednica obitavaju i izbjeglice. S tom razlikom, da izbjeglice nisu potpuno lišene prava. Nakon formalnog priznanja statusa, izbjeglicama su prava zagarantirana. Iako je tome tako čini se da se izbjeglice nikako ne mogu otresti svoje marginalne pozicije. Pozicije koja ih lišava normalnog identiteta svodeći ih na bezglasne, bijedne žrtve, bespomoćne žene i djecu, ili iracionalne subjekte koji ne mogu zastupati sami sebe.

Ova paradoksalna pozicija u kojoj se izbjeglice nalaze najbolje se može vidjeti u Konvenciji o izbjeglicama gdje se nalazi univerzalna definicija izbjeglice. Iako se izbjeglicama konvencijom garantiraju gotovo sva prava, osim izravnih političkih prava, izbjeglica je definiran kao osoba koja napušta domicilnu političku zajednicu zbog opravdanog „straha od proganjanja“. Upravo ta definicija potvrđuje ambivalentnu poziciju izbjeglištva. Iako se izbjeglicama garantiraju gotovo sva građanska prava, izbjeglice se primarno ne promatra kao racionalne subjekte koji na temelju racionalne procjene situacije napuštaju vlastitu političku zajednicu, već prvenstveno na subjekte koji su motivirani „osjećajem“ straha. Dakle, sama definicija izbjeglicu lišava logosa pretvarajući ga u iracionalne subjekte koji naprosto u strahu bježe od prijeteće opasnosti (Nyers 2006). Iz, ovdje prikazanog, vlastitog izbjegličkog iskustva vidljivo je da je humanitarnim radnicima u Sloveniji bilo potpuno nerazumljivo zašto je izbjeglička grupa odbila ponuđeni izbjeglički smještaj. Njima je bilo nezamislivo da mi svoju sudbinu i dalje promatramo u izvjesnom kontinuitetu sa prijašnjom, normalnom građanskom situacijom te da na svoj udes gledamo kao na produžetak svoga normalnog života.

Shodno tome može zaključiti da izbjeglice koje nemaju normalan politički identitet borave u polju trajnog izvanrednog stanja.

Zaključno

Iz svega navedenoga moglo bi se zaključiti da se, budući da izbjeglice nemaju „normalan“ identitet, na njima mogu otvoreno primjenjivati moderne institucionalne prakse koje služe za društveno normaliziranje nenormalnih pojedinaca i grupa. Institucije poput mentalnih ustanova, azila, zatvora i sličnih koje je opisao Foucault (1994a; 1994b). Izbjeglički kamp, prihvatni centri za azilante i strance naizgled predstavljaju takvu vrstu institucija (npr. Malkki smatra da se izbjeglički kamp može promatrati kroz Foucaultovu teorijsku optiku (Malkki 1995b)).

No, Agambenova analiza unosi jednu bitnu razliku. Za institucije koje analizira Foucault karakteristično je da se nalaze unutar zakonskog poretka. Dakle, štitičenicima unutar takvih institucija su formalno zagantirana puna građanska prava. Točnije, uskraćivanje određenih prava temelji se na zakonu i pravnom poretku. Agambenova analiza pokazuje da se za razliku od takvih institucija, izbjeglički kampovi i koncentracijski logori nalaze „s onu stranu“ zakonskog poretka u zoni izvanrednog stanja. Njihov „nenormalni“ politički identitet ima strukturu iznimke, suspenzije i isključenja te se nalazi s onu stranu pravnog poretka. Točnije, Agambenova analiza pokazuje da strukturu iznimke karakterizira isključujuće uključenje, ono što se isključuje, zadržava u izvanrednom stanju (goli život), istovremeno se uključuje u suvereni poredak. Tako je zona u kojoj vlada izvanredno stanje, zona u kojoj se gube jasna razlikovanja, identiteti i statusi. Za razliku od Foucaultovog razlikovanja normalnog i nenormalnog za koju vrijedi logika diferencije (po kojoj se normalno konstituiru u razlici prema nenormalnom), logika iznimke i izvanrednog stanja nalazi se na razini lacanovskog Realnog (Žižek 2002) i hegelovske dijalektike, gdje se neki zamišljeni elementi ne mogu jasno razlikovati tj. gdje se jedan element direktno preklapa sa drugim elementom. Tako se za izbjeglice može reći da se na njih primjenjuje i ne primjenjuje zakon, da u tim zonama i vlada i ne vlada zakonski poredak. Točnije rečeno, zakon se primjenjuje i ne primjenjuje, postavlja i ukida. Iz tog razloga u tim zonama primjena zakona i sile je arbitrarna kao što su i pokazala mnoga kulturnoantropološka istraživanja (Diken 2004; Kumar Rajaram 2004).

Efekt „normalizirajućih“ institucija s logikom iznimke je analitički zanimljiv. One vrše odvajanje nenormalnih od normalnih dijelova društva počesto stvarajući osjećaj nepremostive distance između lokalne sredine, društva i pojedinaca koji se nalaze u tim institucijama. Mnoga istraživanja su pokazala ogromne razlike u percepciji i samopercepciji izbjeglica koje imaju različit smještaj. Kao što je Malkki pokazala u svom istraživanju izbjegličkih zajednica u Tanzaniji, izbjeglice koje su bile smještene u izbjegličkom logoru razvile su potpuno različit identitet od izbjeglica koje su nastavile živjeti u gradu. Dok su jedni zadržali svoj izbjeglički status pojačavajući svoj dotadašnji identitet, drugi su napustili i identitet izbjeglice i svoj prijašnji identitet preuzimajući pluralnu identitetsku poziciju u kojoj su se našli (Malkki 1995b). Također, tanzanijsko društvo se potpuno drugačije ponašalo prema ove dvije grupe izbjeglica. Iako su u Tanzaniji boravili već dugi niz godina, grupu koja je boravila u kampu, u tanzanijskom društvu, su i dalje smatrali izbjegličkom. Točnije, za grupu u kampu su se i dalje vezivale uobičajene predodžbe o izbjeglicama, dok su se ove druge „izbjeglice“ gotovo posve uklopili u tanzanijsko društvo izgubivši izbjeglički identitet u očima drugih (Malkki 1995b).

Potvrdu razlika u percepciji i samopercepciji stekao sam i kroz vlastito izbjegličko iskustvo.

Naime, nakon što sam došao u Hrvatsku ubrzo sam se nastanio u Splitu gdje sam dobio izbjeglički status koji je bio potvrđen izbjegličkom ispravom. Budući da sam imao rodbinu u Splitu moja obitelj je uspjela pronaći privatni smještaj, stan, u kojem smo privremeno boravili. Nakon nekoliko mjeseci krenuo sam u školu

i život je počeo poprimati dotadašnji uobičajeni oblik. Iako nisam posebno isticao svoj izbjeglički status svi moji poznanici znali su da imam izbjeglički karton a ja sam često pri upoznavanju znao reći da sam došao kao izbjeglica iz Sarajeva. No, ubrzo sam primijetio razlike u pristupu različitim klasama izbjeglica. Naime, u dijelu grada u kojemu sam privremeno boravio, u jednoj vojnoj zgradi, bile su smještene izbjeglice iz Sarajeva. Osim te lokacije na još nekoliko lokaciju u Splitu mogle su se zamijetiti izbjeglice koje su bile smještene kolektivno. Moja okolina, poznanici i prijatelji odmah su počeli raditi razliku među nama. Za njih ja, u stvari, i nisam bio izbjeglica u pravo smislu riječi. Za njih prave su izbjeglice živjele u tim organiziranim koncentriranim smještajima. Da li su došli iz Bosne i Hercegovine ili Hrvatske izbjeglicama su smatrani ljudi koji su privremeno živjeli u odmaralištima i hotelima. Te izbjeglice nisu imale neki specifičan identitet nego su promatrane kao gomila ljudi koji uglavnom stvaraju probleme. Institucionalizacija je odredila predodžbe o njima i njihov identitet. Potvrdu za takav zaključak sam dobivao gotovo svakodnevno prolazeći kraj izbjegličke zgrade i pričajući sa poznanicima u susjedstvu. Za mnoge to mjesto bilo je mjesto koje je remetilo neki uobičajeni poredak. Mnogi su mi govorili da tamo vlada nered, buka, prljavština. Da izbjeglice krađu i da su sklone nasilju i slično. Mene su odvajali od tih izbjeglica i njihovog identiteta. Štoviše, pri upoznavanju s novim ljudima često su me „branili“ govoreći da ja ne pripadamo onim izbjeglicama iz hotela već da sam netko drugi.

Iz cjelokupne dosadašnje analize može se lako zaključiti da strukturalno mjesto, liminalna pozicija koju zauzimaju izbjeglice uvjetuje ovakve predodžbe. Bez obzira na, do sada prezentirane spoznaje, kulturnoantropološka perspektiva može dodati još jedan sloj u razumijevanju fenomena liminalnosti koji se tu pojavljuje.

U okviru kulturne antropologije pitanje društvene liminalnosti je već obrađeno u nekoliko navrata. Pri obradi rituala prijelaza liminalnost je spomenuo van Gennep. Po njemu rituali prijelaza imaju od tri faze: ritual odvajanja, rituali tranzicije (liminalni) i rituali inkorporacije (Malkki 1995b: 6).

Victor Turner je u eseju „Beetwixt and Beetwen: The liminal period in Rites de passage“, dalje razvio početne van Gennepove koncepte. Turner je razvio koncept „strukturalne nevidljivosti“: „Subjekt ritualnog prijelaza je u liminalnom periodu, strukturalno, čak i fizikalno nevidljiv...Strukturalna nevidljivost liminalne persone ima dvostruki karakter. Ona je prestala biti klasificirana i još nije klasificirana“ (Malkki 1995b: 6).

Kao što sam pokazao, izbjeglice i tražitelji azila se nalaze u ovako opisanoj liminalnoj poziciji, na prijelazu iz jedne strukturirane zajednice u drugu. U tom stanju sva konačna određenja i razlikovanja su „zamućena“ čineći njihovu poziciju nevidljivom. Upravo je to karakteristika zone izvanrednog stanja, strukturalna liminalnost na kojoj se brišu sva jasna određenja. Sada iz drugog kuta gledano, postaje razumljivo zašto su izbjeglice lišene govora tj. iz ovoga postaje jasno zašto njihov govor postaje nevidljiv pretvarajući ih u „bezglasne emisare“.

Također, postaje jasno zašto se za izbjeglice često vezuju društvene predodžbe prljavštine, nereda i opasnosti (Nyers 2006; Malkki 1995b). Svojom pojavom

izbjeglice remete već ustanovljeni politički i simbolički poredak, poredak modernih političkih zajednica kojeg sam pokušao u grubim crtama opisati u ovome radu. Malkki na taj poredak gleda kao na sveobuhvatnu stvarnost koja prodire i u način mišljenja i predstavljena nazivajući ga „nacionalnim poretkom stvari“ (Malkki 1995b). Poznato je da je Mary Douglas napravila poveznicu između simboličkog poretka, čistoće i opasnosti (Douglas 2004). Ako primijenimo njezina istraživanja na izbjegličku situaciju postaje razumljivo zašto se izbjeglice često smatraju prljavima i opasnim čak i onim situacijama u kojima za to ne postoji razlog. Od početka masovne pojave izbjeglica, njih se smatra iznimno opasnom pojavom, u najgorem slučaju „ljudskim otpadom“ (Bauman 2004) kojega treba što prije ukloniti.

Literature:

- AGAMBEN, Giorgio. 2006. *Homo sacer*. Zagreb: Arkzin.
- ARENDDT, Hannah. 1958. *The Origins of Totalitarianism*. Cleveland and New York: Meridian Books.
- BALIBAR, Etienne. 1994. *Masses, Classes, Ideas*. London: Routledge
- BALIBAR, Etienne. 2004. *We, the People of Europe?*. Princeton University Press.
- BAUMAN, Zygmunt. 2004. *Wasted lives*. Cambridge: Polity.
- BRUBAKER, Rogers. 1992. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Harvard University Press.
- de TOCQUEVILLE, Alexis. 1995. *O demokraciji u Americi*. Zagreb: Informator.
- DIKEN, Bulent. 2004. „From the Refugee Camps to Gated Communities: Biopolitics and the End of the City.“ *Citizenship Studies*, Vol. 1 No.1: 83-106.
- DOUGLAS, Mary. 2004. *Čisto i opasno*. Zagreb: Algoritam.
- FOUCAULT, Michel. 1994a. *Znanje i moć*. Zagreb: Globus.
- FOUCAULT, Michel. 1994b. *Nadzor i kazna*. Zagreb: Informator.
- HADDAD, Ema. 2008. *The Refugee in International Society: Between Sovereigns*. Cambridge University Press.
- HARRELL-BOND, B. E. .1986. *Imposing Aid: Emergency Assistance to Refugees*, Oxford, OUP.
- HARDT, Michael and Negri, Antonio. 2000. *Imperij*. Harvard University Press. Print.
- HIRSCHON, R. 1989. *Heirs of the Greek Catastrophe: The Social Life of Asia-Minor Refugees in Piraeus*, Oxford, Clarendon Press.
- KANT, Immanuel. 1974. *Um i sloboda*. Beograd: posebno izdanje časopisa „Ideje
- KUMAR RAJARAM, Prem i GRUNDY-WARR. 2004. *The Irregular Migrant as Homo Sacer: Migration and Detention in Australia, Malaysia and Thailand*. *International Migration* 42.1: 33-64.
- LACLAU, Ernesto i Chantal MOUFFE. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy, Towards a Radical Democratic Politics*. London – New York: Verso.
- MALKKI, Liisa. 1995a. *Refugees and Exile: From “Refugee Studies” to the National Order of Things*. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 24.
- MALKKI, Liisa. 1995b. *Purity and Exile*. The University of Chicago Press.

- MALKKI, Liisa. 1996 .Speechless Emissaries: Refugees, Humanitarianism and Dehistoricization. *Cultural Anthropology* 11:3.
- NYERS, Peter. 2006. Rethinking Refugees: Beyond States of Emergency, New York i London: Routledge.
- OKELY, Judith i Helen CALLAWAY (ur.). 1992. Anthropology and Autobiography. London i New York: Routledge.
- ONG, Aiwa. 2003. Buddha is Hiding: Refugees, Citizenship, the new America. Berkeley: University of California Press.
- RANCIERE, Jacques. 1999. *Disagreement*. Minnesota: University of Minnesota.
- RANCIERE, Jacques. 2004. *The Politics of Aesthetics*. London: Continuum.
- REED-DANAHAY, Deborah E. (ur.). 1997. Auto/ethnography. Rewriting the Self and the Social. Oxford i New York: Berg.
- SALECL, Renata. 2002. *Protiv ravnodušnosti*. Zagreb: Arkzin.
- SHAWCROSS, W. .1984. *The Quality of Mercy: Cambodia, Holocaust and Modern Conscience*. London: Andre Deutsch.
- SCHMITT, Carl. 1985. *Political Theology*. Baskerville: The MIT Press.
- SOGUK, Nevzat. 1999. *States and Strangers: Refugees and Displacements of Statecraft*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- WALDRON, S. (1988) 'Working in the Dark. Why Social Anthropological Research is Essential in Refugee Administration', *Journal of Refugee Studies*, 1:2.
- WEBER, Max. 1976. *Privreda i društvo*. Beograd: Prosveta.
- ZOLBERG, Aristid, SUHRKE, Astri i Sergio AGUAYO. 1989. *Escape from Violence*. Oxford University Press.
- ZETTER, Roger. 1991. Labelling Refugees: Forming and Transforming a Bureaucratic Identity, *Journal of Refugee Studies* 4:1.
- ŽIŽEK, Slavoj. 2002. *Sublimni objekt ideologije*. Zagreb: Arkzin.